

Mimar Dâvud Ağa'nın İmzalı Eserleri ve Üslûbu¹

Abdülhamit Tüfekçioğlu²
Şerif Tümer³

Öz: Mimar Sinan'ın çıraklarından olup onun ölümüyle birlikte Hassa Mimarlar Ocağı Teşkilatı'nın başına geçen Dâvud Ağa 1588-98 yılları arasında imparatorluğa başmimarlık yapmıştır. Henüz Mimar Sinan'ın sağlığı ve başmimarlığı döneminde inşa edilen Çarşamba Mehmed Ağa Camisi kitâbesine imzasını koyma şansını elde eden Dâvud Ağa'nın Sinan tarafından başarılı bulunup desteklenen mimarlardan olduğu açıktır. Daha sonra Divanyolu Koca Sinan Paşa Külliyesi ve Sinan Paşa Kasrı'nın çeşme üstündeki kitâbesine imzasını koyan Dâvud Ağa Osmanlı mimarlığı ve Sinan ekolünün devamacısı olmakla birlikte kendi üslup anlayışını da inşa ettiği eserlere yansıtmıştır. Sinan'dan edindiği mimari birikime kendine has üslup özelliklerini de ekleyen Dâvud Ağa kendisinden sonraki mimarları da etkilemiştir. Bu çalışmada Dâvud Ağa imzalı eserler her bakımdan incelenerek başmimarın üslûbu belirlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Mimarisi, Mimar Dâvud Ağa, Kitâbe, Külliye, Mimar Sinan.

Style and Signature Work of Architect Dâvud Agha

Abstract: Dâvud Ağa, who was one of the apprentices of Mimar Sinan (1588-89), took over the Institution of the Hassa Architects Organization after the death of Sinan, and became chief architecture in the Ottoman State. The Çarşamba Mehmed Ağa Mosque was build in the time of Mimar Sinan, also the Mosque's inscription had arhitect Dâvud Agha's signature. After that, the inscription in the fountain of the Divanyolu Koca Sinan Pasha Complex and Sinan Pasha Kasri had his signature. Dâvud Agha revealed that artifacts in the framework of Ottoman architecture and reflects his unique style of understanding. Sinan also influenced the architects after him, adding his unique stylistic characteristics to the architectural accumulation which he acquired from the network. In

¹ Bu makale "Mimar Dâvud Ağa'nın hayatı, eserleri ve üslup anlayışı" konulu yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, abdulhamit.tufekcioglu@marmara.edu.tr Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-5116-0624>

³ Ar. Gör. Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, serif_tumer@hotmail.com Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0108-9647>

addition to the distinctive stylistic features of Dâvud Agha, he was influenced from not only Architect Sinan but also he influenced successor self-styled other architects. In this study, the works signed by Dâvud Ağa, from every aspect and the style of the chief architect will tried to be determined.

Keywords: Ottoman Architect, Architect Dâvud Agha, Inscription, Complex, Arthitect Sinan.

Giriş

Başlangıcından günümüze dek Türk sanatında sayısız mimari eser meydana getirilmiş olup bu eserler mimar ve sanatkârlar eliyle vücut bulmuştur. Ancak bu mimar ve sanatkârlar içerisinde Mimar Sinan'ın tartışılmaz bir yeri vardır. Kendisinden önceki Osmanlı mimarlarından edindiği birikimlere çeşitli yollarla edindiği bilgileri de ekleyen Sinan, Osmanlı mimarlığında klâsik dönem dediğimiz devre damgasını vurmuştur. Kendinden sonra başta Mimar Dâvud Ağa olmak üzere Sedefkâr Mehmed Ağa, Dalgıç Ahmed Ağa gibi çeşitli mimar ve sanatkârlar yetiştiren Sinan, Türk ve İslâm sanatının devamlılığını sağlamıştır.

Türk Sanatı tarihinde en çok tanınan mimar ve sanatkâr Mimar Sinan, yine en fazla tanınan eserler Mimar Sinan'ın eserleridir. Sinan gibi bir dâhinin ardından başmimar olmak beklentilerin karşılanması bakımından oldukça dikkat çekici bir konumda olmaktır. Osmanlı mimarlığının zirve noktalarından olan klâsik dönem (XVI-XVII yüzyıl), Sinan üslûbundan yetişerek onun takipçisi olan Dâvud Ağa tarafından XVI. yüzyılın son çeyreğinde başarılı bir şekilde devam ettirilmiştir. Sinan üslûbuna hâkim olan Mimar Dâvud bilgi, beceri ve mühendislik kabiliyetini kendi üslûp potasında eriterek Sinan sonrası Osmanlı mimarlığının bu geçiş dönemini başarıyla temsil etmiştir.

Bu çalışmada, Mimar Dâvud Ağa'nın hayatına, başmimarlık yolundaki sürecine, deneyimlerine ve eserlerine değinilmiştir. Makaledeki asıl amaç, mimarın üslûp özelliklerini ortaya çıkararak diğer mimarlarla arasındaki üslûp farkını belirlemek bu bağlamda eserlerini diğer sanatkârlardan ayırabilme noktasında yeni görüşler sunabilmektir. Bu noktada Mimar Dâvud Ağa'nın ustası Mimar Sinan'dan farklı olarak eserlerine açıkça imzasını koyduğu ve bu geleneğin kendisinden sonra gelen Sedefkâr Mehmed Ağa, Kasım Ağa gibi mimarlarca devam ettirildiği tespit edilmiştir. Ayrıca Mimar Sinan tarafından sıkça uygulanan mihrap sofası çıkıntısı Dâvud Ağa tarafından Nişancı Mehmed Ağa Camisi'nde çift kademeli olarak uygulanmış ve mihrap sofası çıkıntısı Dâvud Ağa imzalı Koca Sinan Paşa Medresesi'nde de kendisini göstermiştir. Dâvud Ağa döneminde sıkça uygulanan küçük ölçekli (medrese-türbe merkezli) külliyelerdeki türbe sebil birlikteliği yine mimarın kendine has üslûp özelliklerindedir. Bu bilgiden hareketle Gazanfer Ağa külliyesi kesin olarak Dâvud Ağa'ya mâledilebilmiştir.

1. Mimar Dâvud Ağa'nın Hayatı Ve İmzalı Eserleri

1.1. Mimar Dâvud Ağa'nın Hayatı

Mimar Dâvud Ağa'nın doğum yerine, kökenine ve baş mimarlık dönemine kadar geçirdiği yetişme dönemi hakkında çok fazla bilgiye sahip değiliz. Mimarın suyolu nâzırlığı⁴ (bakanlığı) dönemi haricinde hangi aşamalardan geçtiği hangi görevlerde bulunduğu ve nasıl yetiştiği noktasındaki bilgiler ne yazık ki tahminlerin ötesine geçememektedir. Ancak suyolu nâzırlığı döneminden itibaren Mimar Sinan'ın maiyetinde çalıştığı ve koca mimarın tecrübelerinden istifade ettiği söylenebilir.

Mimar hakkında çeşitli kaynaklarda bazı bilgilere rastlamaktayız. Örneğin Muzaffer Erdoğan, Dâvud Ağa'nın Hasbahçe'deki mimari mektepten yetiştiğini tahmin ederken (Erdoğan, 1955, 181), Celal Esat Arseven, Dâvud Ağa hakkında “*Sarayda hasbahçede ki müessesede neccarlık⁵ ve sedefkârî⁶ tahsil ederek yetişmiş bir sanatkârdi*” demektedir (Arseven, 1955, 767). Dâvud Ağa'nın Hasbahçe'deki mimarlık mektebinden yetiştiği diğer kaynaklarca da düşünülmektedir (Anonim, 1963, 355-356). Osmanlı mimarlığında her mimarın belirli bir alanda uzmanlık kazanmakta olduğunu bilmekteyiz. Bununla birlikte Dâvud Ağa'nın neccarlık ve sedefkârlık üzerine yetiştiğine dair elimizde başka bilgi ve belge yoktur. Ancak Dâvud Ağa'nın 991/1583 yılında açılan Doğu Seferi'ne 400 usta neccarın başında gönderilmesi, bu alandaki uzmanlığının bir göstergesi ve ipucu olabilir (Erdoğan, 1955, 182-183).

Mimar Sinan'ın 97 yaşında iken hacca gitmesi üzerine, yerine Mehmed Subaşı'nın tayin edildiğini 16 Safer 992/1584 tarihli hükümden (Sönmez, 1988, 140) anlamaktayız. Bu bilgiden hareketle Sinan'ın neden yerine Dâvud Ağa'yı tercih etmediği sorusu akla gelmekle birlikte bu tarihin, Dâvud Ağa'nın da katıldığı İran Seferi tarihine denk gelmesinin bu kararın bir tercih değil, mevcut imkânların bir sonucu olduğu fikrine varmamızı sağlar. Aynı durum Manisa Muradiye Camisi inşasındaki mimar seçiminde de geçerli olmuştur olmalıdır.

⁴ Su yolu nazırlığı: Dönemi içerisinde oldukça önemli bir makam olan su yolu nazırlığı aynı zamanda başmimarlığa giden yolda bir alt basamaktır.

⁵ Neccarlık: Osmanlıcada ağaç işleriyle uğraşan ve ağaçtan çeşitli eşya yapan usta anlamında kullanılan bir terimdir. Dülgerlik ve marangozluk anlamındadır.

⁶ Sedefkârî: Küçük sedef parçalarını çeşitli biçimlerde keserek bunları ahşap üzerine kakma işlemi.

F.1. Mimar Dâvud Ağa'nın Su Yolu Haritası (Fatih Millet Kütüphanesi'nden, nr 930)

Selânikî Mustafa Efendi'nin ifadelerine göre Mimarbaşı Sinan'ın Edirne'de Selimiye Camisini inşa ettiği sıralarda Horoz Memiler, Mehmed Ağalar ve Dalgıç Ahmet Çavuşlarla birlikte Dâvud Ağa'nın da Koca Sinan'ın çıraklarından olduğunu kabul etmek gerekmektedir (Erdoğan, 1955, 181; Ersoy, 1989, 72). Arşiv belgeleri göz önüne alındığında Mimar Dâvud Ağa karşımıza ilk kez 983/1575 tarihli bir hükümde suyolu nâzırı sıfatı ile (Altınay, 1937, 24) çıkmaktadır. Bu hükümde; Kâğıthane ve Kırkçeşme su yollarına zarar veren binaları keşfetmesine dair bilgiler yer almaktadır. Bu dönemde Topkapı Sarayı'nın su yolunu onararak haritasını çıkaran Dâvud Ağa, Eyüp'teki kemerlerin ve lağımın onarımını yapmış, doğal afetler sonucu zarar gören köprü ve su yollarını yeniden inşa etmiştir (Anonim, 1994, 6).

İstanbul halkının suyolu nâzırı Dâvud Ağa'dan şikâyet ettikleri bilgisine 985/1577 tarihli bir başka hükümde (Altınay, 1937, 8) rastlamaktayız. Ev sahiplerine rüşvet karşılığında su kolaylıkları sağlamakla itham edilen Dâvud Ağa'nın, selefi Hasan Ağa'yı zulüm ve eziyette gölgede bıraktığı belirtilmektedir (Erdoğan, 1955, 181). Ancak bunun nedeninin su yolları üzerine meyve ağaçları diken veya inşaat yaptırınlarla uğraşması (Anonim, 1994, 6) olarak gösterilmektedir. Bu neden doğru olmalıdır ki H.987/M.1579 tarihli bir hükümde (Altınay, 1937, 9) Dâvud Ağa'dan su yolu nâzırı olarak bahsedilmektedir. Dâvud Ağa'nın suyolu nâzırı olarak adının geçtiğini 990/1582 tarihli su yollarının teftişine dair bir hükümde görmekteyiz (Altınay, 1937, 8). 991/1583 tarihli bir hükümden Dâvud Ağa'nın (Kerametli, 1999, 221-226) dört yüz neccar ile İran Seferi'ne katıldığını (Altınay, 1937, 10) anlıyoruz. Ferhad Paşa serdarlığındaki seferden iki yıl

sonra dönen Dâvud Ağa'yı (Altınay, 1934, 6) 993/1585 tarihli bir hükümde su yolu nâzırı olarak tekrar (Altınay, 1937, 12) görmekteyiz.

Su yolu nâzırlığı süresince edindiği bilgileri tecrübesi ile birleştirdiği düşünülen Dâvud Ağa, "Halkalı Suyolları" hakkında çok önemli bilgiler veren bir harita çizmiştir (F.1). Topkapı Müzesi Kütüphanesi ve Millet Kütüphanesi'nde (nr. 930) birer nüshası bulunan harita 992/1584 tarihlidir. Haritanın kenarında şu satırlar (Eyice, 1994, 24) yazılıdır: "Merhum ve mağfûrun leh Sultan III. Murad sâbıkan Suyolu nâzırı olan üstat Dâvud'a itâb-ı azîm edip, sen benim suyumu nereye verirsin dedikte ol dahi ale't-ta'cîl bu kârnâme-yi acibi peydâ etmiş. Hudâ teâlâ her ikisine dahi rahmet eyleye, âmin, Zilkade 992". Bu noktada dikkati çeken husus Sultan III. Murad ile Mimar Dâvud Ağa'nın rahmetle anılması olmuştur. Sultan III. Murad 1595, Dâvud Ağa ise 1598 yılında öldüğüne göre mevcut nüshalar ölümlerinden sonra meydana getirilmiştir (Eyice, 2000, 24).

Gerek suyolu nâzırlığı gerekse ustasının sağlığında meydana getirdiği eserlerle başarılı bir geçmişe sahip olan Dâvud Ağa 1588'de ustası Mimar Sinan'ın ölümünün ardından Hassa başmimarlığına getirilmiştir (Eyice, 2000, 24). 1588 yılı itibarı ile başmimar olan Dâvud Ağa imar faaliyetlerine hızla devam etmiştir.

Hassa başmimarının görevleri arasında keşifler de yer almaktadır. Bu gelenek Dâvud Ağa döneminde de baş mimar tarafından sürdürülmüştür. 1594-1595 yılında Hüseyin Ağa evkafından bir hanın tamir keşfini yapan Dâvud Ağa, 1596-1597 yılında da Galata'da Alaca Mescid ile Çelebi Mahallesi'ndeki Hüseyin Ağa vakfından dükkânların tamir keşfini yapmıştır (Çobanoğlu, 1999, 367-368). Dâvud Ağa'nın mimarbaşılığında teşebbüste bulunulan Sakarya Nehri ile Marmara Denizi'nin birleştirilmesi projesi (Anonim, 1963, 355) oldukça önemlidir. Hayata geçmeyen bu proje ideallerin ve düşüncelerin büyüklüğünü göstermesi adına önemlidir.

Gerek külliye kuruluşları, gerekse küçük ölçekli külliyelerin (medrese merkezli) başarılı bir temsilcisi olan Mimar Dâvud, XVI. yüzyılın son büyük ölçekli külliye faaliyetini (Yeni Cami Külliyesi) tamamlayamadan hayatını kaybetmiştir. Mimar Dâvud Ağa, Osmanlı mimarisine sadece inşaat faaliyetleriyle değil yetiştirdiği- ya da yetişmesine katkıda bulunduğu- sanatkârlarla da hizmet etmiştir. Bu sanatkârlar arasında Sedefkâr Mehmed Ağa ve Dalgıç Ahmed Ağa da yer almaktadır (Sönmez, 1997, 430).

2.2. Mimar Dâvud Ağa'nın İmzalı Eserleri

2.2.1 İstanbul Mehmed Ağa Külliyesi

Mehmed Ağa Külliyesi İstanbul'un Fatih ilçesinin Çarşamba semtinde yer almaktadır. Külliye hakkında iki adet belge bulunmakta olup bunlardan ilki 10 Rebiülâhîr 999 (5 Şubat 1591) tarihli Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki (Gündüz, 2003, 431) vakfiyedir.

120

F.2. Mehmed Ağa Külliyesi Genel Görünüm

Külliye'nin doğu avlu kapısı üzerinde yer alan kitâbe ikinci belgedir (F.3). Külliye'nin III. Murad döneminde Dârüssaâde Ağası olan Habeşî Mehmed Ağa tarafından Mimar Dâvud Ağa'ya 993 / 1585 yılında yaptırıldığı anlaşılan on altı mısıralık kitâbesinin okunuşu aşığıdaki gibidir:

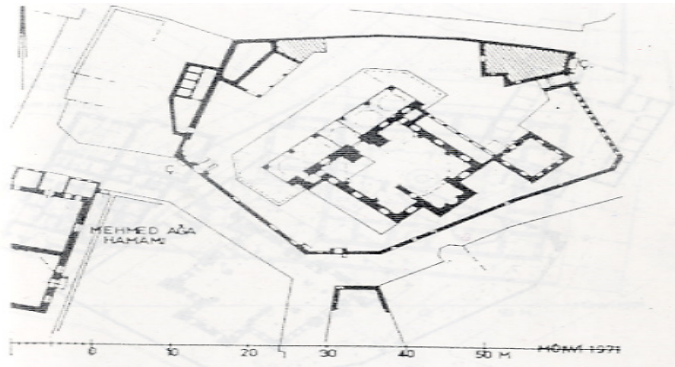
F.3. Mehmed Ağa Külliyesi Kitâbesi

- 1- Abd-i dâi Hân-ı Murâd-ı Cihân / Ol Muhammed Ağâ-yı hoş-haslet / A'nî dâru's-saâde ağâsı / Bunca hayrâta sarf idüp himmet
- 2- Kıldı bu Cum'a-i şerîfi binâ / Oldu mecmûa-i câmi rahmet / Sâhibine bu hayrı hazret-i Hak / İde yarın vesile-i cennet
- 3- Gâfiri Hak anın şefîi Resûl / Kıla bunda feraiz ve sünnet / Müstecâb olsa nola bunda duâ / Ehl-i İslâma kible-i hâcet
- 4- Oldu mi'mâr-i kâmilî Dâvud / Yabdı cânile derc idüb san'at / Didi Âsâr-ı tarihin hâtif / Beyt-i Hâdî ü câmi-i ümmet sene 993(1585)
- 1- Cihan padişahı Murat Han'ın duacısı, güzel huylu darüssaade ağası Mehmet Ağa, bunca hayır eserleri için himmet ederek bu cami-i şerifi yaptırdı ve
- 2- Allah'ın rahmeti onda toplandı. Allah bu hayrı sahibine yarın cennet vesilesi eylesin. Allah onu bağışlasın, Hz. Peygamber de şefaatchisi olsun.
- 3- Farzları ve sünnetleri burada kılsın. Müslümanların arzularına kibledir, burada dualar kabul olursa şaşılır mı?
- 4- Onun mimarı Davut'dur ve candan sanat icrasıyla yapmıştır. Ey Asari, gaybın sesi tarihini şöyle dedi:“Allah'ın evi, ümmetin camii.”⁷

2.2.1.1. Cami

Külliyenin (F.2) merkez unsuru olan cami, klâsik Osmanlı mimarisinde olup Mimar Sinan'ın özellikle son dönem camilerinde sıkça uyguladığı mihrap sofalı, kare planlı, altı destekli cami tipolojisindedir. Dâvud Ağa tarafından inşa edildiği kitâbeyle de belgelenmiş olan caminin inşa tarihinin Mimar Sinan'ın baş mimarlığı dönemine denk gelmesi ise bizim için yapıyı daha ilginç ve önemli kılmaktadır.

2.2.1.2. Türbe

P.1. Mehmed Ağa Külliyesi Plânı (G. Cantay'dan)

⁷ Kitabelerin Kitabı, 2016, Fatih Belediye Başkanlığı, Bayem Ajans, İstanbul, s.503.

Mehmed Ağa Türbesi caminin güneydoğu köşesine yerleştirilmiştir. Dikdörtgen planlı türbenin köşeleri sütuncelerle yumuşatılmıştır. Sade inşa edilen türbenin kuzeybatı köşesinde yer alan kemer izi ve sütun ilk olarak caminin türbe yönünde yer alan bir revakın varlığını akla getirmektedir. Bir kaynakta (Okçuoğlu, 1994, 356) bu durumla ilgili olarak; türbenin ahşap çatılı revaklarıyla harim mekânına (caminin doğu cephesine) bağlantılı olduğu belirtilmiştir.

2.2.1.3. Hamam

Hamamın erkekler bölümü kapısı üzerindeki on iki mısralık inşa kitâbesinden hareketle 994 / 1586 yılına tarihlenen hamam, külliyeinin diğer elemanları gibi Mimar Dâvud Ağa tarafından inşa edilmiş olup çifte hamam olarak düzenlenen yapının kitâbesinin okunuğu aşığıdaki gibidir:

- 1- *Hân-ı Murâd'ın ki zamanında tamâm / Oldu ma'mûr cihân buldu
nizâm / Pes anın Dâr-ı saâde ağası*
- 2- *Ol Muhammed Ağa ferhunde makâm / Vakf idüb câmiine kıldı binâ /
âlî hammâm-ı latîf oldu benâm*
- 3- *Ol Muhammed Ağa ferhunde makâm / Vakf idüb câmiine kıldı binâ /
âlî hammâm-ı latîf oldu benâm*
- 4- ----- / *Medh idüb didi Nihâdî târih / -----
sene 994*

- 1- *Sultan Murat'ın devrinde dünya bütünöyle mamur olup nizâm
buldu. Ardından onun darüssaade ağası*
- 2- *Makamı kutlu Mehmet Ağa, camiine vakfedip büyük ve güzel bir
hamam yaptırmakla tanıdı.*
- 3- *Havası gönlü çeken bir yerdir; aydınlık, içi temiz ve ayna gibi
parlaktır. Bedenin haz aldığı, canın rahat ettiği bir yerdir.*
- 4- *... .. Nihadi, burayı övüp tarih söyledi: "Aydınlık bir
yer, temiz bir hamam."⁸*

⁸ Kitabelerin Kitabı, 2016, Fatih Belediye Başkanlığı, Bayem Ajans, İstanbul, s. 316.

F.4. Mehmed Ağa Hamamı Kitâbesi

2.2.1.4. Çeşmeler

Külliyeye bünyesinde iki adet çeşme bulunmaktadır. Külliye'nin kitâbeli doğu kapısının sağında yer alan çeşme klâsik üslûpta sivri kemerli inşa edilmiştir. Bu çeşme günümüzde yıpranmış ve kullanılmamaktadır. Bir yapıya bağımlı çeşmeler grubundan olan çeşmeye ait kitâbe yoktur. Avlunun hamama açılan batı kapısının solunda yer alan çeşme, klâsik üslûpta sivri kemerli inşa edilmiş ve günümüzde kısmen tahrip olmuştur. Çeşmeye ait kitâbe yoktur.

2.2.1.5. Medrese

Caminin doğusunda yer aldığı bilinen ancak günümüze ulaşamayan medreseden, vakfiyesinde on odalı bir dârülhadis olarak bahsedilmektedir (Kütükoğlu, 2000, 245). 1869 yılında on dokuz talebesi olan Mehmed Ağa medresesinin 1891 yılında tamiri için teşebbüse geçilmiş ancak bu mümkün olmamış, yapı 1894 depreminin ardından 1896 yılında tamir edilmiş ve bu tamirin 19.239 kuruşa mâl olacağı anlaşılmıştır (Kütükoğlu, 2000, 245).

2.2.1.6. Tekke

Külliyenin tasarım bütünü içinde başından beri mevcut olan ve rol itibarıyla camiyle bir bütün teşkil eden ahşap tekke yapısı (Okçuoğlu, 1994, 356) yıkılarak günümüze gelememiştir. İlk şeyhi Yaylabaşızâde Şeyh Hızır Efendi olduğundan bazı kaynaklarda Hızır İlyas adıyla da geçen yapı, Halvetî ve Bayramî tarikatları arasında birçok kez el değiştirmiş, bir dönem *Kadiriliğe* ve son olarak da Halvetîliğin Sünbûlî koluna bağlanmış olup son şeyhinin adı Osman Râif Efendi'dir (Okçuoğlu, 1994, 356).

Tevhidhane olarak cami kullanılmakta, tekkenin diğer bölümleri ise camiden bağımsız bir kitle oluşturmaktaydı. Cami dışındaki tekke bölümlerinin 1894 yılında Sultan II. Abdülhamit Han tarafından yenilendiğini Amcazade

Hüseyin Paşa Medresesindeki (Eski Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi) Bahâi'ye ait ta'lik hatlı kitâbeden (Okçuoğlu, 1994, 356) öğrenilmektedir.

2.2.2. Sinan Paşa Köşkü (İncili Köşk)

Günümüze ulaşamayan köşk 998/1590-91 yılında Sadrazam Koca Sinan Paşa'nın ikinci sadaretinde yaptırılarak Sultan III. Murad'a hediye edilmiştir (Eyice, 1994, 25; Erdoğan, 1955, 190; Çobanoğlu, 1999, 367; Kuban, 2007, 351; Altınay, 1937, 2). Rumeli demiryolunun Sirkeci'den geçirilmesi projesinin onaylanması üzerine yıktırılan (Eyice, 1994, 2) yapıdan günümüze sadece denize bakan yöndeki çıkması gelebilmiştir. Köşkün taş kemerleri arasına küçük bir de çeşme yapan Mimar Dâvud Ağa kitâbeye imzasını (Eyice, 1994, 1) koymuştur:

- 1- *Bihamdillâh ki Sultân ibni sultân Şeh-i âdil Murâd ibni Selîm Hân*
- 2- *Edip dünyâyı adliyle muammer Yedi iklimi kıldı hep musahhar*
- 3- *Sinan Paşaya edip emr-i âlî Binâ etdi bu kasr-ı bî-misâli*
- 4- *Tasarruflar kılıp mimârî Dâvûd Nice san atlar etdi onda mevcûd*
- 5- *İçip bu çeşmeden bây u gedâlar Edeler şâh-ı devrâna duâlar*
- 6- *Çü cârî oldu bu ayn-ı revân-bahş Dedi târîhi Sâi: "Mâ'-i cân-bahş"*

- 1- *Allah'a hamdolsun ki sultanoğlu sultan, Selim Han oğlu âdil padişah Murat Han,*
- 2- *Adaletiyile dünyaya ömürler verip yedi iklimi hükmü altına aldı.*
- 3- *Sinan Paşa'ya yüce fermanını buyurup bu emsalsiz köşkü yaptırdı.*
- 4- *Mimarî Davut, inceden inceye çalışarak onda nice sanatlar gösterdi*
- 5- *Zengin fakir herkes bu çeşmeden içip zamanın şahına dualar etsinler.*
- 6- *Bu hayat verici çeşme akınca Sâi tarih söyledi: "Can bahşeden su."9*

⁹ Kitabelerin Kitabı, 2016, Fatih Belediye Başkanlığı, Bayem Ajans, İstanbul, s. 67.

F.5. Sinan Paşa Köşkü (İncili Köşk) Kitabesi

F.6. Sinan Paşa Köşkü (İncili Köşk) Kalıntısı

Eski resimler ve çok sınırlı bilgi veren bazı kaynaklar haricinde köşkün geçmişteki hali ve plan bilgisi üzerine detaylı bir bilgiye sahip değiliz. Kaynakların çoğunda köşkün açılışı ve köşkün içinin bezendiği değerli nadide parçalar hakkında verilen çok detaylı bilgiler maalesef köşkün mimarisi ve plan bilgileri için geçerli değildir.

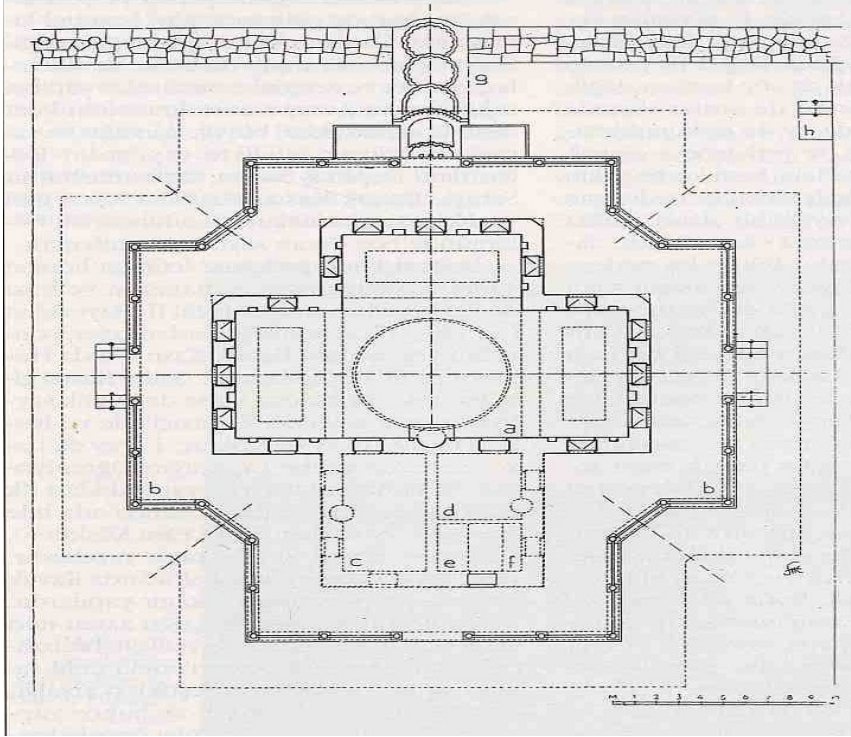
De Tournafort, yapıdan “Yıldızlı kubbelerle örtülü ve kemerli ayaklar üzerine bina edilmiş üç salon” diye bahsetmektedir (Eldem, 1969, 146). XVII. ve XVIII. yüzyılda ihtişamını koruyan yapının, XVIII. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle

düşüşü, bu köşkte padişahın huzuruna çıkarılacağını bildirildiği bir Fransız elçisinin sözlerinden de anlaşılmaktadır: “Harap bir güvercinlikte kabul edilmek istemiyorum”(Eyice, 1994, 2).

Köşk esas itibari ile Marmara tarafındaki Bizans Surları'nın önüne eklenen kesme taş malzemeden bir alt yapının üzerinde yükselmekteydi (Eyice, 1994, 2). Günümüzde ayakta kalan tek kısım olan bu çıkmanın Sarayburnu yönünde bir, Ahırkapı tarafında ise iki adet kemer bulunmaktadır.

Köşk için bol miktarda çini kullanıldığı, o tarihlerde İznik'e yapılan çini siparişinden (Eldem, 1969, 168) ve Topkapı sarayı Müze'si görevlisi Muallâ Anhegger tarafından köşkün kalıntısı üzerinde yapılan basit bir araştırmadan anlaşılmaktadır (Eyice, 1994, 2).

Sedad Hakkı Eldem tarafından yayınlanan bir belge (Eldem, 1969, 162-164) ise köşkün içinde bulunan eşyaların ayrıntılı dökümünü vermektedir. Bu belgeden köşkün iç ihtişamı hakkında yeterince fikir edinilebilmektedir.

P.2. İstanbul Sinan Paşa Köşkü (İncili Köşk) Plânı (Eldem'den)

2.2.3. Koca Sinan Paşa Külliyesi

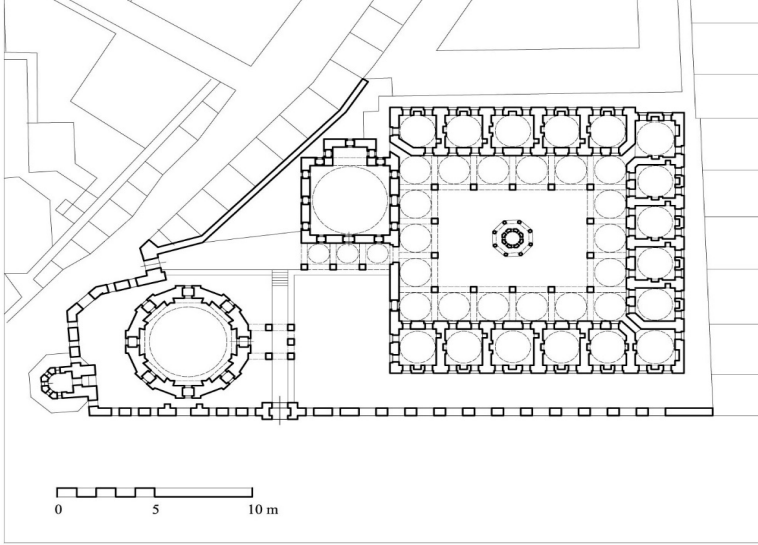
Külliye, İstanbul Divanyolunda, Çarşıkapıdan Çemberlitaş istikametine giderken Çorlulu Ali Paşa Külliyesini geçince, Yeniçeriler Caddesi ile Bileyciler Sokağın keşiştiği noktada yer almaktadır.

Medrese, türbe, sebil ve hazireden meydana oluşan külliye, sebilin üzerinde yer alan kitâbeden hareketle Mimar Dâvud Ağa tarafından inşa edilmiş olup bânisi Yemen Fatihî olarak bilinen ve aynı külliye'nin türbesinde gömülü Vezîriâzam Koca Sinan Paşadır. Kitâbesinde Dâvud Ağa'nın isminin geçtiği nadir eserlerden olan külliye yine kitâbesine göre: 1002/1594 tarihinde inşa edilmiştir. Ancak sebilin diğer külliye birimlerinden bir yıl sonra bitirildiği (Karakaya, 2002, 139) hususu göz önüne alındığında genel olarak 1001/1002-1593/1594 tarihi kabul edilmelidir.

Evliya Çelebi, Seyahatname isimli eserinde külliye'den kısaca bahsetmiş ancak konumu, yapı şekli, inşa tarihi ve mimarına değinmemiştir (Demircanlı, 1989, 619). Seyahatname; Sinan Paşa Medresesi müderrislerinden el- Mevlâ Ahmedî'den bahsetmiş olup bu kişinin hayrî mahlası aldığını, parlak ve temiz şiirlerinin bulunduğunu ve Bursalı olduğu bilgisini bize vermektedir. Vefatına tarih olarak ise: “*ide Ma'bûd Hayri'ye rahmet sene 1025*” denmiştir (Demircanlı, 1989, 619).

F.7. Koca Sinan Paşa Külliyesi Genel Görünüm

P.3. İstanbul Koca Sinan Paşa Külliyesi Plânı (Archnet.org'dan¹⁰)

128

2.2.3.1. Medrese

Klâsik Osmanlı üslûbunda inşa edilen ve 1792 tarihli defterde sekizi dârülhadis sekizi medrese olarak görünen (Kütükoğlu, 2000, 100) yapı kare planlı 16 odanın dikdörtgen bir avlu etrafına yerleştirilmesiyle meydana gelmiştir.

F.8. Sinan Paşa Külliyesi Medresesi

¹⁰ https://archnet.org/sites/2001/media_contents/49248, Erişim Tarihi: 26.02.2019.

Diziliş itibari ile bir “U” oluşturan kuzeyde 3.70 x 3.70 m., doğuda ise 3.75 x 3.75 m. ebatlarındaki (Kütükoğlu, 2000, 100) kare planlı medrese odalarının açık kenarına yerleştirilen 7.16 x 6.82 m. ebadındaki dershane, alışılmışın dışında olarak medreseye bitleştirilmiş olup Osmanlı mimarisinin özellikle erken döneminde sık görülen ters “T” planını andırmaktadır denilse de (Yavaş, 1994, 4) bu durumu Mimar Sinan'ın camilerinde uyguladığı mihrap sofasının onun çırağı tarafından medrese plânına uyarlanması olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Revaklı avlulu olarak düzenlenen yapının dershane revakı hem medreseye hem de dershaneye girişi sağlamaktadır. Revak iki yanda kubbe ortada ise tonozla örtülü olup tuğla malzeme kullanımı görülmektedir. Mekân altta dikdörtgen formu üstte ise sivri kemerli pencerelerle aydınlatılmakta olup sade tutulmuştur.

Medrese hücrelerinin önünde baklava başlıklı on dört sütunun taşıdığı 18 küçük kubbeye örtülü revakın çevrelediği avlunun ortasında yer alan şadırvan sekiz adet baklava başlıklı mermer sütunla taşınmakta olup şadırvanın ortasında yine sekizgen ve mermerden yapılmış bir havuz yer almaktadır.

Birçok defa tamir geçirmiş olan medresenin 27 Rebi'ülâhîr 1282'de (19 Eylül 1865) Hocapaşa'da çıkan yangından zarar gördüğü düşünülmekte ancak arşiv kayıtlarında bulunabilen ilk tamir kaydı 1869 da olup 7.950 kuruşa mâl olacağı hesaplanarak Fenerli Nikola'ya ihale edilmiştir (Kütükoğlu, 2000, 100-101). 1904 yılında türbesiyle birlikte onarım gören medrese bunlardan başka 1959-60 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğüne devrinden sonra dışı tamir edilmiş en son ise 1973-74 (Karakaya, 2002,140) yıllarında sistemli bir şekilde tamir görmüştür. Ayrıca külliye son yıllarda tekrar restorasyona alınmış ve onarımı tamamlanmıştır.

Süsleme bakımından sade tutulduğunu gördüğümüz yapının kubbe merkezinde yer alan kalem işi bezemeler ise son devre aittir. Tamamen kesme taşla inşa edilmiş medrese cephelerinin aksine, dershane duvarlarının inşasında bir sıra taş üç sıra tuğla malzeme kullanımı görülmekte olup dershane ve medrese odalarının önünde uzanan revakın kubbe içlerinde tuğla malzeme kullanılmıştır.

2.2.3.2. Türbe

Çevre duvarına yakın bir şekilde sebil ile medrese arasında konumlandırılan Koca Sinan Paşa türbesi klasik Osmanlı türbe mimarisindedir. Kesme taştan inşa edilen bina dışta on altıgen içte ise sekizgen planlı olup geçme şeklinde farklı renkli taş işçiliğinin görüldüğü basık kemerli kapısının önünde beş adet kare sütunla taşınan bir sundurma yer almaktadır.

İç mekânda her köşede siyah mermerden mukarnas başlıklı beşgen payeler yer almaktadır. Yapının beden duvarları süsleme açısından sade tutulmuş olup sivri kemer şeklinde sonlanan pencere üstlerinde ve esas mekândan daha

küçük çapta uygulanmış kubbe içinde kalemî süslemeler görmek mümkündür. Kubbenin merkezinde yuvarlak bir madalyon içerisinde siyah zemin içine beyaz sülüs yazı ile *Zümer Suresi 55. âyet* nakşedilmiştir. Türbenin içinde birisi Koca Sinan Paşa'ya ait olmak üzere üç adet ahşap iki adet de mermer sanduka yer alır.

Sekiz cephesi sağır sekiz cephesinde ise pencere açıklıkları yer alan türbenin alt sıra pencereleri birer atlamalı olarak sivri kemerli ve mermer şebekeli olup üst sıradakiler yuvarlak kemerli ve alçı şebekeli, kırmızı beyaz taş işlemelidir. Yapıya göre daha küçük çaptaki kubbenin eteğinde mukarnaslı bir korniş yapıyı her yönden çevreler. Bu mukarnaslı korniş üzerinde ise palmet dizili bir friz yer almaktadır. Beş adet kare sütunla taşınan sundurmaya açılan basık kemerli türbe kapısının üzerinde mermer bir pano bulunmakta ancak panoda herhangi bir kitâbe yer almamaktadır.

2.2.3.3. Sebil

Külliyenin Bileyciler Sokak ile Yeniçeriler Caddesinin kesiştiği noktada yer alan sebil klâsik Osmanlı mimarisi tarzında olup külliye çevreleyen çevre duvarlarının dışına taşmaktadır.

F.9. Koca Sinan Paşa Külliyesi Sebili

F. 10. Koca Sinan Paşa Külliyesi Sebili Kitâbesi (Dâvud Ağa'nın isminin geçtiği bölüm)

Mermer bir kaide üzerinde yükselen sebil sekizgen planlı olup klâsik üslûptaki mukarnas başlıklı sütunlar yapıyı beş ayrı yüzeye ayırmaktadır. Ayrılan bu her yüzey petek şeklinde dökme demirden düzenlenmiş ve her cephenin yüzeyine sülûs hatla yazılmış on altı mısralık manzum kitâbe beş kısım halinde yerleştirilmiştir. Külliyenin, Koca Sinan Paşa tarafından Hassa baş mimarı Dâvud Ağa'ya yaptırıldığını da bu kitâbeden öğrenmekteyiz. Kitabede mimarın statüsü “*Serdâr-ı Mi'mârân*” kaydında görmekteyiz. Osmanlı mimarlık terminolojisi açısından da ayrıca önemli olan bu terim, mimarlar başı, mimarlar serdari anlamında kullanılmış ve burada Dâvud Ağa'nın konumu vurgulanarak belirtilmiştir. Yine kitabenin son satırında geçen “*serkâr*” kelimesi de iş işleyen, sanatkâr anlamında kullanılmış olup daha önceleri karşımıza çıkan “*amelü, amel-i*” kelimesinin Farsçasıdır.

Geçişin avludan açılan ve iki tarafında su haznelerinin yer aldığı kapıyla sağlandığı sebilin geniş saçaklı basık çatısı külliyenin diğer bütün kubbeleri gibi kurşun kaplıdır. Sebil üzerindeki kitâbenin transkribe edilmiş şekli aşağıdaki gibidir:

- 1- *Zemân-ı devletinde Han Murad ol zıll-i Yezdânın / Sinan Paşa vezir-i â'zamı kıldı bu âsârı / İçüb dilteşneler dâim suyundan selsebilinin / Duâ idüb diyeler Rûhuna rahmet ide Bârî*
- 2- *İçenler cânına hummabegûn bu âb-ı kevserden / Sekâhüm Rabbühüm fehvâsına eylerse ikrârı / Aceb resmeyledi Dâvud Ağa serdâr-ı mi'mârân / Müsahhar oldu ana seng ü âhen kıldı bu kârı*

3- *Suyu fasl-ı şitâda mutedil âb-ı hayat âsâ / Temmuz eyyâmı gelse serd olur çün berf-i kühsârı / Suna bânisine sakâyı mahşer âb-ı kevserden / Makâmı ola hem Cennât-i adnin bâği gülzârı*

4- *İdüb bu türbe-i âlfi bünyâd eyledi hâzır / Makarrı bildi kim yıkamaz vefa dünyayı gaddârı / Sefer kıldıkda ukbâya şefâat eyliye yâ Rab / Gürûh-ı Enbiyânın server-ü serdâr-ı muhtârı*

5- *Eğerçi çok sebil olmuşdürür bünyad her yerde / Bu tarzı bî-bedel heb cümlesinin oldu serkârı / Görüb itmâmını oldem didi târihini hâtif / Sinan Paşa sebili eyledi Mevlâ için cârî 1002 (1593)¹¹*

1- Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olan Sultan Murat'ın devrinde veziri azamı Sinan Paşa bu eserleri yaptırdı. Susayanlar her zaman Selsebilinin suyundan içip dua ederek "Allah, ruhuna rahmet etsin" desinler.

2- Can afiyeti için bu Kevser suyundan içenler "Rableri onlara içecek sunar" manasını söylerler. Mimar başı Davut Ağa ne de güzel yaptı. Taş ve demirin boyun egeceği bir iş ortaya koydu.

3- Suyu, kış mevsiminde hayat suyu gibi mutedil; Temmuz ayında ise dağdaki kar gibi serttir. Mahşerin sakisi, yapıdırana Kevser suyundan sunsun. Makamı, Adn cenneti bahçeleri olsun.

4- Bu görkemli türbeyi inşa edip hazır eyledi. Gaddar dünyanın vefasız olduğunu kesin olarak bildi. Peygamberler topluluğun başı olan Hz. Peygamber, yarın ahrete sefer ettiğinde şefaata eylese"¹²

5- Her ne kadar her yerde çok sebil yapılmış olsa da bu emsalsiz çeşme hepsinin önüne geçti. Gaybın sesi, tamamlandığını görüp o anda tarihini söyledi: "Sinan Paşa, bu sebili Allah için akıttı."¹³

2.2.3.4. Hazire

Hazire, basık kemerli cümle kapısından külliye girildiğinde sağda yer almaktadır. Medrese duvarı ile çevre duvarı arasındaki alanı kaplayan hazire XVIII. yüzyılın sonlarında (Yavaş, 1994, 4) oluşmuştur. Bu kısım hazire haline getirildiğinde duvarın sekiz ünitelik bölümü yıktırılarak barok üslûpta kemerlerle daha da yükseltilerek kabirlerin dışarıdan görülebilmesi sağlanmıştır (Yavaş, 1994, 4). Kemerlerin kilit taşları iri motifli olup duvar üzerindeki bu iki üslûp fark edilmektedir.

¹¹ Kitâbedeki farklılıklar için bkz. Altınay, a.g.e., s.28

¹² Kitâbelerin Kitabı, Fatih Belediye Başkanlığı, Bayem Ajans, İstanbul, 2016, s.536.

¹³ Kitâbelerin Kitabı, Fatih Belediye Başkanlığı, Bayem Ajans, İstanbul, 2016. S.67

3. Mimar Dâvud Ağa'nın Üslûbu

1588 tarihi itibariyle Hassa başmimarı olarak karşımıza çıkan Dâvud Ağa genel anlamda ustası Sinan'ın ve Klâsik Dönem'in üslûp özelliklerine sadık kalmıştır. Dâvud Ağa yapı tipolojilerinde ustasından çok farklı plan tiplerine gitmemiş, klâsik dönem içerisinde dönem üslûbunun gidişatını değiştirecek keskin uygulamalar ortaya koymamıştır. Ancak bu tamamen ustasının izinden gittiği anlamına da gelmemektedir.

Bu noktada Mimar Dâvud Ağa'nın imzasını taşıyan Mehmed Ağa ve Koca Sinan Paşa Külliyesi, bilinenden bilinmeyene ulaşmamız noktasında yol gösterici ve onun üslûbunun tespiti açısından oldukça büyük önem arz etmektedir. Mehmed Ağa Külliyesi cami merkezli külliyesi anlamamıza yardımcı olurken, Koca Sinan Paşa Külliyesi ise hem kendi döneminde uygulanmış hem de kendinden sonra XVII. yüzyılda artarak kullanımı artan medrese merkezli külliyelerdeki üslûbunu yorumlamamıza imkân vermektedir. Medrese ya da türbe merkezli külliye kuruluşları pratik ve ekonomik ve ihtiyaçları karşılama noktasında yeterli görülmüş olmalıdır ki XVII. ve XVIII. yüzyıllar, küçük ölçekli külliye kuruluşlarının etkisini devam ettirdiği bir dönem olarak karşımıza çıkacaktır (Köşklü, 1999, 325-379).

Dâvud Ağa döneminin sosyal ve siyasi şartlarına, İstanbul'un eser ihtiyacının doygunluğuna bağlı olarak meydana getirilen eserlerin sayısında ve hacminde bir düşüş olduğu aşikârdır. Mimar Sinan döneminde meydana getirilen büyük ölçekli külliye programlarının başkentte ihtiyaçları büyük oranda gidermesi nedeniyle Dâvud Ağa daha küçük ölçekli külliye programlarını başarıyla uygulamış ve devreye sokmuştur. Medrese ya da türbe merkezli bu külliyeler, dar hatta bazen düzgün olmayan arazi şartlarına başarılı bir şekilde yerleştirilmiştir (Köşklü, 1999, 325-341). Mühendislik alanındaki bu başarılı çözümler oldukça dikkat çekicidir.

Mimar Dâvud Ağa küçük ölçekli külliyelerinde, cami merkezli külliyelerinden farklı bir konumlandırılışa gitmiştir. Cami merkezli külliyelerde ustasının üslûbuna sadakati hissedilirken medrese merkezli külliyelerinde türbe-sebil yapısını aynı avlu içerisinde toplayarak medreseyi bu iki yapı avlusunun dışına yerleştirmiştir. Bunun açık örneğini Koca Sinan Paşa Külliyesi ile Gazanfer Ağa Külliyesi'nde görebilmekteyiz. Öyleki bizzat Dâvud Ağa imzalı Koca Sinan Paşa Külliyesi yerleşme düzeninden hareketle Dâvud Ağa'nın başmimarlığı döneminde inşa edilen Gazanfer Ağa Külliyesi'nin de Dâvud Ağa'nın eseri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu noktada Dâvud Ağa'nın, kitâbesine imzasını koyduğu Çarşamba Mehmed Ağa Külliyesi oldukça önemlidir. Mimar Dâvud Ağa'nın imzasına rastlanan ilk eser olan bu külliyenin inşa tarihi çok ilgi çekicidir. Henüz ustası Koca Sinan'ın sağlığında ve başmimarlık döneminde inşa edilen bu eser, Dâvud Ağa'nın ustalık becerisine olan güvenin ve Koca Sinan'ın takdirine nail olduğunun bir

kanıtıdır. Ustasının sağlığında böyle bir esere imzasını koymak diğer çıraklar arasında sadece Mimar Dâvud'a nasip olmuştur. Bu durum Dâvud Ağa'nın başmimarlık yolunda kendisini gösterdiği, belki de kendisine başmimarlık yolunu açan en önemli referanslardandır.

Cami, hamam, medrese, tekke, türbe ve çeşmelerden meydana gelen bu külliyyede sadece cami ve türbe avlu duvarlarıyla çevrilmiş olup bir avlu içerisinde toplanmış, diğer yapılar geniş ve uygun arazi şartları içerisinde cami merkezli olmak üzere yerleştirilmiştir. Çarşamba Mehmed Ağa Camisi, kitâbeden hareketle mimarının Dâvud Ağa olduğu anlaşılabilir yapıdır. Bu nedenle oldukça büyük bir önem arz eden yapı, mimarın cami mimarisindeki üslûbuna dair elimizdeki en önemli eserdir. Kare planlı, sekiz destekli, mihrap sofalı bir harim mekânıyla kurgulanan bu yapı her anlamda klâsik dönemin ve Sinan üslûbunun devamcısı niteliğindedir. Bir dairenin eşit kenarlı sekizgene bölünüp aralarının kemerlerle bağlanmasından oluşan sekiz destekli yapı tipolojisi (Ersoy, 1989, 46), Dâvud Ağa'nın Mehmed Ağa Camisi plan tipolojisinin temelini teşkil etmektedir. Bu plan tipolojisini mimarın bundan sonra inşa edeceği yapılarında da göreceğiz. Mimar Dâvud Ağa bu camisinin malzeme seçiminde tercihini ustasının kendisi gibi İstanbul'daki ilk camisi olan Haseki Camisi'nde kullandığı alması malzemeden yana kullanmıştır. Ancak ustası son cemaat revakını tamamen tuğladan yaparken Dâvud Ağa bu kısmı tamamen kesme taştan yapmıştır.

134

Yine kitâbeden hareketle Dâvud Ağa'nın eseri olan Çarşamba Mehmed Ağa Medresesi'nin günümüze gelememesi, mimarın ikinci kitâbeli eseri olan Divanyolu Koca Sinan Paşa Medresesi'nin inşa edildiği zamana kadar geçirdiği gelişim ve değişim evresini tespit edemememiz açısından üzüntü vericidir. Dar bir araziye dikdörtgen revaklı bir avlu gerisindeki hücreleri açısından üç yöne kanatlı olarak yerleştirilen Koca Sinan Paşa Medresesi'nde, dersane bölümü medrese hücrelerinden koparılmış gibi görünse de tasarımın bütünü ve arazi şartları göz önüne alındığında, tam tersine bir bütünlüğün sağlandığı anlaşılabilir. Belki de mimar bu ayrımla dershanenin mescid özelliğini de vurgulamak istemiş olabilir. Bu örnekten hareketle Dâvud Ağa'nın simetri anlayışını tasarımın bütünlüğünde aramak gerektiğini anlayabilmekteyiz. Erken devir Osmanlı mimarisini çağırıştırdığı düşünölen medrese planı, mimarın yeni denemeler arayışında olduğunun habercisidir. Özellikle ustasının camilerde uyguladığı mihrap sofasının Dâvud Ağa tarafından medrese tipolojisine yansıtıldığını düşünmek daha kabul gören bir fikir olacaktır.

XVI. yüzyılın sonuna kadar önemli devlet adamı türbelerinde dört, altı, sekiz kenarlı; sultan türbelerindeyse iç ve dış koridorla zenginleştirilen çokgen plan düzeni uygulayan Osmanlı mimarlığı, XVI. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu Selçuklu plan özelliklerini yansıtmışlardır (Sözen, 1975, 264). XVI. yüzyılın sonunda alt yapı oniki ve onaltı gibi sekizden fazla kenarlı yapılmış olup bazı örneklerde iç ve dışta farklı sayıda çokgenler uygulanmıştır (Sözen, 1975, 264). Eyüp Mirimiran Mehmed Paşa Türbesi, Ferhad Paşa Türbesi, Gazanfer Ağa

Türbesi, Koca Sinan Paşa Türbesi planları incelendiğinde iç ve dışta farklı sayıdaki çokgenlerin Dâvud Ağa tarafından uygulandığı görülmektedir.

Mimar Dâvud Ağa'nın türbe mimarisindeki üslûbuna dair kitâbesinde imzasının yer aldığı iki adet külliye mevcuttur. Bu külliyelerden ilkinde yer alan Mehmed Ağa Türbesi kare plan üzerinde yükselen oldukça sade ve kubbeli bir yapıdır. Ancak bu durum Koca Sinan Paşa Türbesi'nde çok daha farklıdır. Dıştan on altı içten sekizgen bir plan özelliği arzeden bu yapı, XVI. yüzyılın sonlarında karşımıza çıkan oldukça hareketli ve yenilikçi bir kullanımdır. Bu türbeden hareketle Dâvud Ağa'nın türbe mimarisine dair üslûbunda önemli ipuçları yakalanabilmektedir. Çokgen planlı türbe mimarisinin hâkim olduğu yapıda bir cephenin sağır bırakılması, pencere kemerlerinin farklı renk taş işçiliği ile renklendirilmesi, cephenin kubbe ile birleştiği noktaların palmet frizleriyle hareketlendirilmesi gibi kullanımlar; Dâvud Ağa'nın, türbelerini soğuk ve kütleli bir kitle olmaktan kurtararak göze hitap edici mekânlar haline getirmeye çalıştığına göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu kullanım daha önce ustası tarafından Şehzade Türbesi ile Rüstem Paşa Türbelerinde de uygulanmıştır. Mimar Sinan eseri olan bu iki yapıda görülen hareketli cepheler ve palmet frizleri gibi detaylar Mimar Dâvud Ağa'nın ustasından edindiği üslûp özelliklerindedir.

Bu noktada, Koca Sinan Paşa Türbesi'nin Eyüp Ferhad Paşa Türbesiyle aynı plan özelliği ve üslûpta inşa edildiğini belirtmek gerekmektedir. Ferhad Paşa Türbesi, M. Nermi Haskan'ın eserinde (Haskan, 1996, 187) Dâvud Ağa'ya mâledilmektedir. Sadece bir cephenin sağır bırakılması durumunun haricinde Koca Sinan Paşa Türbesi ile birebir inşa edildiğini söyleyebileceğimiz yapı, inşa tarihi de göz önüne alındığında Mimar Dâvud Ağa'nın eseri olmalıdır. Ayrıca Dâvud Ağa'nın Ferhad Paşa serdarlığında Doğu seferine katıldığı hususu da göz önüne alındığında (Erdoğan, 1955, 182-183) Ferhad Paşa'nın Dâvud Ağa'ya böyle bir siparişte bulunabileceği fikri akla mâkul gelmektedir.

İnşa kitâbesinden hareketle Mimar Dâvud Ağa'nın eseri olan Mehmed Ağa Hamamı, Mimar Dâvud Ağa'nın hamam yapılarındaki üslûbuna dair eldeki en önemli eserdir. Külliye'nin kuzeybatı yönüne avlu duvarları dışında inşa edilen hamam klâsik dönem üslûbundadır. Çifte hamam olarak inşa edilen yapının her iki bölümünde de neredeyse aynı plan özelliği kullanılmıştır. Dört eyvanlı olarak inşa edilen hamam, Mimar Sinan'ın hamam tipolojisinin devamacısı niteliğindedir.

Mimar Dâvud Ağa'nın çeşmelere yönelik üslûbuna dair elimizde iki önemli eser mevcuttur. Bunlardan birincisi Mehmed Ağa Külliyesi bünyesindeki çeşmelerdir. Mehmed Ağa Külliyesi'nin doğu ve batı avlu duvarları dışarısında avlu duvarına bitişik olarak inşa edilmiş çeşmeler günümüzde oldukça bakımsız ve kullanılmaz durumdadır. Çeşmeler, bir yapıya bağımlı ve klâsik üslûpta inşa edilmişlerdir. Sivri kemerli tipolojide inşa edilen bu çeşmelerden doğu yöndeki geometrik ve bitkisel motiflidir. Batı yönde hamamın karşısında inşa edilen çeşme de sivri kemerli olup aynalığı istiridye biçimli süslemeye sahiptir. İkinci ve üzerinde Dâvud Ağa'nın imzasını taşıyan Sinan Paşa Köşkü (Eldem, 1969, 166)

Çeşmesidir. Günümüzde akmayan çeşmenin kitabesi egzoz gazı ve yola bağlı kirlilik etkenlerinden dolayı ciddi tehdit altındadır.

Mimar Dâvud Ağa tarafından inşa edilen ve kitâbedeki imzası ile Dâvud Ağa'ya aidiyeti kesin olan Koca Sinan Paşa Sebili klâsik üslûpta, oldukça şık ve zarif bir yapıdır. Üzerinde Dâvud Ağa'nın imzasını taşıyan kitâbenin yer aldığı sebil, türbenin hemen önünde ve kullanım amacına uygun olarak yola hâkim bir noktaya konumlandırılmıştır. Sekizgen kaideli ve üzeri kubbeye örtülüdür. Beşgen cepheli ve demir parmaklık şebekeli gövdeye sahip bu sebil Mimar Dâvud'un zarif işçiliğine çok güzel bir örnektir. Külliyyeye ait kitâbenin bu zarif sebil üzerinde yer alması sebile ayrı bir anlam yüklemektedir.

Mimar Dâvud Ağa'nın başmimarlığı döneminde sivil mimaride oldukça önemli ve mimari açıdan dikkat çekici eserler meydana getirmiştir. Meydana getirdiği eserleri çok beğenen dönemin önde gelen devlet adamları ve padişahlar bizzat Dâvud Ağa'ya siparişler vermişlerdir. Mimar Dâvud Ağa tarafından inşa edilen kasır ve köşkler tarihî yarım adada denize nâzır olarak konumlandırılmış olup bunlar arasında Koca Sinan Paşa tarafından yaptırılan köşk, çeşmesinin üstündeki kitâbede Dâvud Ağa'nın adının geçmesi bakımından ayrı bir önem arz eder. Sinan Paşa Köşkü'nden günümüze sadece köşkün üzerinde yükseldiği platform kalmıştır. Bu platform üzerinde yükselen kapalı divanhane ve ahşap direklilikler klâsik Osmanlı sivil mimarlığı ve Dâvud Ağa'nın üslûp anlayışı içerisinde kabul gören kullanımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İnşaat defterlerinde mimar olarak Dâvud Ağa'nın isminin geçtiği Sepetçiler Kasrı da Sinan Paşa Köşkü'ndeki gibi bir alt yapı üzerinde kapalı divanhane ve önündeki ahşap direkliliklerle vücut bulmuştur.

Mimar Dâvud Ağa'nın imzasını koyduğu eserler ana hatlarıyla klasik dönem Osmanlı mimarisi içerisinde değerlendirilir. Kendisine mâledilen kimi yapılarda değişiklik arayışları ise kendisini göstermektedir. Örneğin ustası tarafından sıkça uygulanan mihrap sofası çıkıntısı Dâvud Ağa tarafından Nişancı Mehmed Paşa Camisi'nde bir kademe daha ileri çekilmek sureti ile çift kademeli mihrap sofası meydana getirilmiştir (Açıkgözoğlu, 2002, 124-132). Bu uygulama Dâvud Ağa'nın kendine has üslûp özelliklerinden birisi olarak ayrıca karşımıza çıkmaktadır. Dâvud Ağa inşa ettiği eserlerde yükselme eğilimi hissedilmektedir. İç mekânda süsleme unsuru olarak kullandığı kalem işi bezemeler yöntem ve teknik olarak dönem içerisinde karşımıza çıkan kullanımlardır. Bitkisel süsleme unsurları Dâvud Ağa'nın sıkça uyguladığı ve ön plana çıkardığı kullanımlar olsa da harimde saf, yalın ve pürüzsüz bir mekân arayışı çabası kendisini hissettirmektedir. Dâvud Ağa imzalı Çarşamba Mehmed Ağa Camisi'nde görülen çini kullanımı bir diğer süsleme unsurudur. Mimar Dâvud mihrabın iki yanında ve pencere üstlerinde çiniye yer vererek çini malzemede ölçülü kullanıma gittiğini göstermiştir. Dönem içindeki renk ve tekniğe uygun bir çini malzeme tercihi göze çarpar.

Sonuç

Başlangıcından sonuna dek birçok mimari eserin meydana getirildiği Osmanlı mimarisinde zirve nokta şüphesiz ki klâsik dönemdir. Diğer medeniyetlerle olan etkileşimini, kendi üslûp ve mimarisıyla birleştirerek özgün bir mimari çizgi oluşturan Osmanlılar, yetiştirdiği mimar ve sanatkârlarla bu gelişimi sürdürmüştür. Sinan'la birlikte zirveye ulaşan Osmanlı klâsizmi, Mimar Dâvud Ağa'yla birlikte sürmüştür. Üstâdından edindiği mimari birikime kendi üslûp özelliklerini de ekleyen Dâvud Ağa'nın, meydana getirdiği eserlere ustasından farklı olarak açıkça imzasını koyduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışma kapsamında Mimar Dâvud Ağa'nın imzasını koyduğu birisi cami; diğeri türbe ya da medrese merkezli olarak tabir edilen iki külliye ile bir köşk belirlenmiştir. Belirlenen bu yapılar ile Dâvud Ağa'nın imzalı eserlerinden hareketle kendisine mâl edilen eserleri belirleme ve tespit etme yönünde önemli sonuçlara da ulaşılmıştır. Şüphesiz ki Dâvud Ağa tarafından meydana getirilmiş daha birçok eser mevcuttur. Ancak belirli yapılar dışında imzasının bulunmayışı, eserlerinin ve hayatının Mimar Sinan ya da Sedefkâr Mehmed Ağa gibi kayıt altında tutulduğu bir belgenin bulunmaması bizi adı geçen mimarın hayatı, eserleri gibi çok önemli bilgilerden mahrum bırakmaktadır. Bu durumda, dönemin padişahı başta olmak üzere önemli devlet adamlarının siparişlerinin bizzat devrin başmimarı tarafından inşa edildiği düşüncesinden hareketle imzalı olan eserleri diğerleriyle karşılaştırılarak yapıların Dâvud Ağa'ya aidiyetinin belirlenebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Mimar Dâvud Ağa'nın XVI. yüzyılın sonuna has medrese-türbe merkezli külliye programlarının öncüsü ve uygulayıcısı olduğu sonucuna varılmaktadır. Dâvud Ağa başmimarlık döneminde Koca Sinan Paşa Külliyesi, Gazanfer Ağa Külliyesi, Kızlarağası Mehmed Ağa Külliyesi, Hadım Hasan Paşa Külliyesi gibi dört önemli külliye meydana getirmiştir. Bu yapılardan, Dâvud Ağa'nın imzasını taşıyan, Koca Sinan Paşa Külliyesi'nde türbe ve sebilin bir avluda, medresenin ayrı bir avluda toparlandığı plân anlayışının Gazanfer Ağa Külliyesinde de uygulandığı görülmüştür. Türbe ile sebil yapısı ayrı bir avluda toparlanarak, cami merkezli külliyedeki kullanımdan ayrılmıştır. Bu durum mimarın kendine has üslûp özelliklerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu plân özelliğinden hareketle Gazanfer Ağa Külliyesinin Mimar Dâvud Ağa eseri olduğu sonucuna varılmıştır. Gazanfer Ağa'nın önemli devlet adamı olması ve Gazanfer Ağa Külliyesi'nin Dâvud Ağa'nın başmimarlık döneminde inşa edilmiş olması da bu sonucu destekleyen hususlardır.

Dâvud Ağa tarafından uygulanan küçük ölçekli külliye programları, kendisinden daha sonra Mimar Sedefkâr Mehmed Ağa tarafından da benimsenmekle birlikte, türbe-medrese birlikteliğinin sağlanması, Mimar Dâvud Ağa'nın geliştirdiği medrese merkezli külliye üslûbuna yeni bir açılım getirmiştir. Kuyucu Murad Paşa ve Ekmekçizade Ahmed Paşa Külliyelerinde türbe ile medresenin dershanesi birbirine bitişik inşa edilerek Selçuklu mimarisinde

görülen türbe-medrese dershanesi birlikteliğinin yansımaları izlenebilmektedir. Bu durum Sedefkâr Ağa'nın kendi üslûp anlayışı içerisinde değerlendirilebilir. Böyle bir plân anlayışının ortaya çıkmasındaki temel husus, bânînin kendisini unutturmayarak hayır duası istemesi olmalıdır.

Mimar Dâvud Ağa'nın cami merkezli külliyelerinden olan ve kitabesinde imzasının yer aldığı Mehmed Ağa Külliyesi'nde ustası Mimar Sinan'ın izinden gittiği anlaşılmaktadır. Bu külliye bünyesindeki Mehmed Ağa Türbesi'nin, caminin kible yönü istikametinde konumlandırılması klâsik dönem Osmanlı mimarisinde kabul gören bir kullanım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dâvud Ağa'nın meydana getirdiği eserler incelendiğinde mimaride değişiklik ve yenilik arayışları içerisinde olduğu sonucuna varılmaktadır. Ustası Sinan'ın Şehzade Camisi'nde dış yarımlarda yer verdiği mahfiller Mimar Dâvud Ağa tarafından Mesih Mehmed Paşa Camisi'nde de uygulanmıştır. Yine ustasının sıkça kullandığı mihrap sofasının, Çarşamba Mehmed Ağa Camisi, Mesih Mehmed Paşa Camisi, Nişancı Mehmed Paşa Camisi, Cerrah Paşa Camisi gibi yapılarda uygulandığı gözlenmiştir.

Gerek üslûp özelliği gerekse başlattığı imza koyma geleneği ile Sinan sonrası Osmanlı mimarisine çok önemli katkıları olan mimar; yeteneğini, maharetini ve sanatını kanıtlamış ve ölümü üzerine bu görevi Mimar Dalgıç Ahmed Ağa devam ettirmiştir. Ardından Sedefkâr Mehmed Ağa, Kasım Ağa, Mustafa Ağa gibi mimarlarla Sinan sonrası mimarlık faaliyetleri sürmüştür.

Kaynakça

- Anonim (1994). "Davud Ağa", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c. 3, İstanbul, 6.
- Anonim(1963). "Davut Ağa", Türk Ansiklopedisi, c. XII, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 355-56.
- Açıkgözoğlu A. S.(2002); "Osmanlı Camiinde Kible Yönünde Özgün Bir Hacim", Türklere Ansiklopedisi, c. 12, Ankara, 124-132.
- Arseven, C. E.(1955); Türk Sanatı Tarihi, c.I, İstanbul.
- Altınay, A. R.(1937); Türk Mimarıları, İstanbul.
- Altınay, A. R.(1934); "Büyük Mimar Sinan'ın Halefi Davut Ağa", Yedigün, II/51, İstanbul, 6-7.
- Cantay, G.(2002); Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Çobanoğlu, A. V.(1999); "Davud Ağa", Yaşamlarıyla ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, c. 1, İstanbul, 367-368.
- Demircanlı, Y. Y.(1989); İstanbul Mimarısi için Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi, İstanbul.
- Eldem, S. H.(1969); Köşkler ve Kasırlar, c. I-II, Kutulmuş Matbaası, İstanbul.
- Erdoğan, M. (1955); "Mimar Davud Ağanın Hayatı ve Eserleri", Türkiyat Mecmuası, c. XII, İstanbul, 179-204.

- Ersoy, A.(1989); İstanbul'daki Altı ve Sekiz Destekli Camilerimizin Gelişimi, İstanbul, 1989.
- Eyice, S.(2000); "Dâvud Ağa", Diyanet İslam Ansiklopedisi, c. 9, İstanbul, 24-26.
- Eyice, S.(1994); "Sinan Paşa Köşkü", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c. 7, İstanbul, 1994, 1-2.
- Gündüz, F.(2004); "Mehmed Ağa Külliyesi", Diyanet İslam Ansiklopedisi, c. 28, İstanbul, 431-432.
- Haskan, M. N.(1996); Eyüpsultan Külliyesi (Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla), Ankara.
- Karakaya, E.(2002); " Koca Sinan Paşa Külliyesi ", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.26, Ankara, 139.
- Kerametli, C.(1999); "Türk Zevkinin Ünlüleri Ser-i Mimarı Âlem Dâvud Ağa", Osmanlı Ansiklopedisi, c. 10, Ankara, 221-226.
- Kitabelerin Kitabı, Fatih Belediye Başkanlığı, Bayem Ajans, İstanbul, 2016.
- Köşklü, Z.(1999); 17. Ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kuban, D.(2007); Osmanlı Mimarisi, İstanbul.
- Kütükoğlu, M.(2000); XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri, Ankara.
- Okçuoğlu, T.(1994); "Mehmed Ağa Külliyesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c. 5, İstanbul, 355-356.
- Sönmez, Z.(1997); "Davud Ağa", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, c. 1, İstanbul, 430.
- Sönmez, Z. (1988). Mimar Sinan İle İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler, İstanbul.
- Sözen, M.(1975); Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, İstanbul.
- Tümer, Ş.(2012), Mimar Dâvud Ağa'nın Hayatı, Eserleri ve Üslup Anlayışı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Yavaş, D.(1994); "Sinan Paşa Külliyesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c.7, İstanbul, 4-5.